دوفصلنامه علمی ـ تخصصی انجمن فقه سیاسی
سال دهم / شماره ۱۱ بهار و تابستان۱۴۰۱

Two quaterly scientific- specified political islamic jurisprudence association
Year 10, No 11, Spring & summer 2022

ژئوپلیتیک شیعه و بایسته های عملی آن

□ عباس علی جاوید *

چکیده

پیروزی انقلاب اسلامی ایران، و استقرار نظام جمهوری اسلامی بر مبنای آموزه‌های شیعی و دکترین ولایت فقیه، در یکی از حساس ترین منطقه (غرب آسیا) که به هارتلند جهانی تعبیر شده است، نگاهها و تحلیل ها را به سمت ژئوپلتیک این منطقه به خود معطوف کرد . و اثرات بین المللی آن، وزنه ی ژئوپلیتیک منطقه و شیعه را به چند برابر ارتقا داد، از این رو توجه و بازخوانی ژئوپلتیک شیعه ضرورت غیرقابل انکار یافته است. در این نوشته با اشاره به منشاء و تاریخ اجمالی و پراکندگی شیعه در عرصه جهانی،با هدف طرح درآمدگونه برای تحقیقات گسترده ازسوی اندیشمندان به منظور زمینه سازی برای تمدن نوین اسلامی و با روش توصیفی - تحلیلی، به بایسته های عملی آن در ذیل چند عنوان،: شناخت دقیق آمار جمعیتی شیعیان و فرصت ها و چالشهای آنان در سطح جهانی، پرداخته شده است. از یافته های این نوشته، اشاره به ظرفیت سازی و گسترش منابع تولیدفکر و مطالعات نظری در موضوع طرح شده همانند حوزه های علمیه و مراکزمطالعاتی دیگر،ایجاد دبیر خانه دایمی، برگزاری سمینارها و کنگره های مشترک در جهت همکاری و همگرایی بیشتر و استفاده حداکثری از مراسم بی نظیری همچون اربعین و نیمه شعبان و مراکز زیارتی در کشورهای شیعه نشین و فراهم کردن تسهیلات زیارتی و سیاحتی بیشتر و نهادمند سازی بهتر برای این امور، به هدف حرکت به سوی افق متعالی جامعه جهانی مهدوی(عج)، بوده است.

کلید واژه‌ها : ژئوپلتیک، ژئوپلتیک شیعه، غرب آسیا و بایسته های عملی

---

*دانش آموخته کارشناسی ارشد علوم سیاسی ، جامعة المصطفی صلی الله علیه و آله العالمیة

مقدمه

سرعت تحولات بین المللی در دهه های اخیر، بویژه در غرب آسیا به عنوان منطقه ای که به سبب اهمیت استراتژیک و ژئوپلتیک (منبع بیش از ۷۰درصد انرژی و مسیر دالان ارتباطی بین قاره های جهان) و جغرافیای فرهنگی خاص خود به عنوان خاستگاه ادیان توحیدی و موقعیت داشتن مقدس ترین اماکن دینی درآن، همواره مورد توجه و مداخله ی قدرت های فرامنطقه ی بوده است که این امر هم برنوع تحولات و هم بر سرعت و پیچیدگی و اهمیت آن، بیش از پیش افزوده است. دراین میان وقوع انقلاب اسلامی ایران و استقرارنظام جمهوری اسلامی بر بنیاد آموزه های شیعی که برآیند آن حاکمیت دکترین ولایت فقیه به صورت شکل و ساختاراصلی نظام حکومتی انتخاب و استقرار یافته است و همچنین به قدرت رسیدن اکثریت شیعی درعراق و درهمسایگی با ایران، حساسیت و اهمیت این هارتلند سیاسی، اقتصادی و فرهنگی را چندین برابر کرده است. ایدئولوژی شیعی که در ذات و بن مایه ی اصلی خود خصیصه ی انقلابی و آرمانگرایی را در خود دارد، اکنون با رویدادهای یادشده و با توجه به قرارداشتن جمهوری اسلامی ایران و عراق شیعی درمرکز و قلب ژئوپلتیک شیعه، بیش از هرزمان دیگر ضرورت بازخوانی و تامل درسرشت و سرنوشت ژئوپلیتیک شیعه را در جغرافیای جهانی، در راستای نزدیک شدن و تحقق آرمان هاو ایدئال های شیعی (حکومت جهانی حضرت مهدی عج) را می طلبد . چرا که هم براساس وعده های قرآنی و همچنین تاکید روایات و فرمایشات معصومین (ع) و سیره عملی پیشوایان دین و ایثار جان و مال و تحمل سختی ها و مشکلات طاقت فرسا، وقوع چنین پدیده ای حتمی خواهد بود.

نوشته حاضر با درنظرداشت پژوهش هایی که ازسوی اندیشمندان ازجمله اندیشمند فرانسوی (فرانسوا توال)۱۳۸۴ در کتاب "ژئوپلتیک شیعه" و کتابها و مقالات بررسی تحولات تاریخی سیاسی شیعه به طورکلی یا خاص کشور شیعه نشین ازسوی نویسندگان که در دهه اخیر ی به طورعمده درموسسه شیعه شناسی صورت گرفته است، درپاسخ به این پرسش اساسی که بسترها و زمینه های اصلی ژئوپلتیک شیعه در راستای تمدن سازی نوین اسلامی کدامند؟ فرضیه ی اصلی نوشته ی حاضر این است که فرهنگ غنی و پربار شیعه که الهام گرفته ازقرآن حکیم و روایات

معصومین (ع)هست، درصورتیکه با اقدامات عملی و الزامات عملیاتی محقق شود می توان سازه عظیم تمدن ناب و نوین اسلامی را پایه ریزی و بنیاد گذاری کرد. به نظر می رسد این بحث به صورت شایسته کمنر انجام شده است . بدین جهت این نوشته، زمینه و ضرورت پیگیری آن را دریافته و بیشتر به جنبه عملی و تحقق میدانی، به عنوان درآمد و مباحث مقدماتی، توجه نموده است. ازین رو ضمن اشاره کوتاه به بحث مفاهیم و مرور گذرا به نقاط عطف تاریخی و منشاء پیدایش شیعه و جریانهای شیعی و پراکندگی جمعیتی شیعه درجهان، بایسته های عملی ژئو پلتیک شیعه را جمع بندی و در قالب نتیجه گیری ارائه نموده است.

مفاهیم

۱. شیعه: آنچه از تعریف لغت شیعه در فرهنگ های لغت (مانند : القاموس،لسان العرب، معجم، النهایه و..) به دست می آید در معنای لغوی شیعه، پیروی و اطاعت، نصرت و یاری و توافق و هماهنگی نهفته است*فیروزآبادی، ۱۴۲۶ه، القاموس المحیط، ج۳ص۴۷ و ابن منظور، ۱۴۰۵ ه، لسان العرب، ج ۱ کلمه شیع و ابوالحسن فارس زکریا، ۱۴۰۴ق، معجم المقایس اللغه ، ج۲صفحه ۲۳۵ کلمه شیع . درقرآن کریم نیز لفظ شیعه در آیه شریفه ۵ سوره قصص درمورد قصه ی حضرت موسی (ع) در معنای لغوی به کاربرده شده آنجایکه درباره درگیری دونفر، یکی ازبنی اسراییل و دیگری ازقبطی ها که فرداسراییلی از پیروان حضرت موسی و فرد قبطی از پیروان فرعون و دشمن موسی بوده است. در آیه ۸۳ سوره صافات نیز از حضرت ابراهیم (ع) به عنوان شیعه و پیرو نوح(ع) نام برده شده است؛ که مقصود توافق و هماهنگی در روش نوح و ابراهیم (علیهما السلام) می باشد.*ربانی گلپایگانی، ۱۳۸۹ درآمدی برشیعه شناسی، ص۲۳ . شیعه دراصطلاح، در مواردی همچون اعتقاد به امامت بلافصل امیرالمومنین (ع) به دلیل برتر بودن او ازصحابه دیگر که پیامبر (ص) او را به جانشینی برگزیده و امامت نیز در فرزندان او ازنسل فاطمه (س) استمرار دارد، به کار رفته است. همچنین در مورد کسانی که به افضلیت امام علی (ع) بر عموم صحابه و خلفای قبل از او معتقد بوده هرچند به امامت بلافصل آن حضرت اعتقاد نداشتند، به کار رفته

است*- همان، ص ۲۳. مرحوم علامه طباطبایی(ره) می فرمایند : گروهی که خلافت بنی امیه وبنی عباس رانپذیرفته وامامت را حق علی (ع) وفرزندان فاطمه می دانستد، شیعه نامیده شده اند. علامه طباطبایی، ۱۳۴۸ش، شیعه در اسلام، ص۸.. اطلاق شیعه بر کسانی که پیروی حضرت علی (ع) را برگزیده و او را بر دیگرصحابه برتر دانسته و نسبت به آن حضرت اظهار ارادت و دوستی نموده اند، به عصر پیامبر (ص) بازمی گردد. آنچه که در منابع حدیثی سنی و شیعه آمده است، به طورنمونه، سیوطی، ۱۴۰۴ق در"درالمنثور" ج۸ ،ص۵۳۸ به نقل از پیامبرگرامی اسلام در ذیل آیه شریفه ۷ سوره بینه (اولئک هم خیرالبریه) که در اشاره به علی (ع) فرموده است : او و شیعیانش در روز قیامت رستگار خواهندبود. احادیث مشابهی در کتب دیگر مانند" نهایه" ابن اثیر نیز نقل شده است. مرحوم کاشف الغطاء در "آیین ما(اصل الشیعه) " ۱۳۸۸ش، ص ۱۰۹: نخستین کسی که بذر تشیع را در سرزمین اسلام پاشید شخص بنیانگذار اسلام، حضرت محمد (ص) بود. حضرت علی (ع) نیز درنهج البلاغه خطبه ۲۱۸ لفظ شیعه را بر پیروان خود که مورد حمله اصحاب جمل واقع شده بودند اطلاق می نمایند.

۲. ژئوپلتیک شیعه: ژئوپلتیک عبارت است ازتاثیرمتقابل جغرافیا و سیاست برهمدیگر که به دوبخش ژئوپلتیک داخلی و خارجی قابل تقسیم می باشد. *آشوری، داریوش، ۱۳۷۰ش، دانش نامه سیاسی، ص ۱۸۲. البته در اینجا بیشتر با رویکرد معطوف به بین الملل و خارجی ، مورد نظر می باشد و ژئوپلیتیک شیعه از منظر خارجی و جنبه بین المللی مورد بحث قرار می گیرد. بر این اساس در بعد داخلی، شیعیان هرچند در اقلیت باشند اما همانند گذشته ازمحرومیت رنج نمی برند و این بخاطر غنای ایدئولوژیک شیعه و شکل گیری خودآگاهی و خود باوری بویژه پس ازپیروزی انقلاب اسلامی ایران و در نتیجه رشد و تحرک و اثرگذاری در معادلات و ساختار های داخلی شان می باشد. " حزب الله لبنان " و احزاب شیعی درافغانستان و پاکستان و یمن و به خصوص درعراق، نمونه های خوبی برای این مساله می باشند. احزاب یادشده اکنون درکشورهای متبوع در ساختار قدرت سهم داشته و از اثر گذاری قابل توجه در عرصه های مختلف سیاست و فرهنگ و اجتماع، برخوردارند. همین وضعیت و موقعیت در سطح بین الملل و منطقه نیز باشکل گیری جبهه مقاومت ، به وضوح قابل مشاهده است .

مقاومت تحسین برانگیز " انصارالله یمن " در برابرتجاوز چندین ساله ائتلاف غربی - عربی- صهیونیستی و شکل گیری هسته های هرچند کوچک در کشورهای مختلف و مطالبات عدالت خواهانه آنان، نظیر حرکت اسلامی نیجریه و کشمیر و اجتماعات فعالان فرهنگی در برخی از کشورهای آمریکایی و اروپایی، در صورتیکه از سوی مجامع شیعی، مورد حمایت های مادی و معنوی قرارگیرند و مظلومیت و حقانیت آنان در سطح داخلی کشورهای اسلامی و منطقه و جهان در رسانه های مجازی و مطبوعات نوشته وتبیین شود،نوید بخش بین الملل شیعی و کسب جایگاه شایسته ی اسلام ناب و زمینه سازی حکومت دادگستر جهانی مهدوی (عج) خواهد بود انشا الله .

فرقه‌های شیعه: ممهمترین فرقه های شیعه که تاکنون ادامه حیات یافته اند عبارتند از اثنی عشریه (امامیه)، زیدیه، واسماعیلیه، ربانی گلپایگانی،۱۳۸۹ش، درآمدی برشیعه شناسی،ص۳۳.

۳. منشأ پیدایش شیعه: در مورد منشاء پیدایش شیعه که تاریخ شیعه نیز به حساب می آید به طورکلی و عمده، سه نظریه مطرح شده است .

الف) نظریه ای که پیدایش شیعه را به عصر رسالت و زمان حیات پیامبر باز می گردانند، بر اساس این نظر نخستین فردی که نهال تشیع را نشاند و آبیاری و پرورش داد خود پیامبر اسلام (ص) بوده است استناد این نظر به سه دسته روایت است . دسته ی اول روایاتی است که از گروهی به عنوان شیعه علی (ع) دربیان پیامبر تکریم و ستایش شده است که در فوق به آنها اشاره شد. دسته دوم که بر اساس گزارش های تاریخی نقل شده از برخی صحابه چون سلمان و ابوذر و مقداد و عمار به عنوان شیعه ی علی (ع) یادشده است .دسته سوم احادیثی است مانند حدیث یوم الدار ، حدیث غدیر ، حدیث منزلت و حدیث " انا مدینة العلم و... که به روشنی بر امامت و خلافت علی (علیه السلام) دلالت دارند . این احادیث به علاوه برخی از آیات قرآن کریم و دلایل عقلی ، مبنا و مستند تفکر شیعی در مسئاله امامت بلا فصل علی (علیه السلام) است. مقصوداین نظریه از استنادات شان به احادیث یادشده این نیست که مسئاله ی امامت در عصررسالت مورد بحث و گفتگو بوده و عده ای که امامت علی (علیه السلام) را پزیرفته، شیعه نامیده شده اند تا گفته شود که در آن دوران بحث امامت به این شکل مطرح نبوده است. بلکه منظور، وجود گروهی است که

باتوجه به احادیث پیامبر در مورد منزلت علی (ع) او را حامل اسرار نبوی و مفسر و بیان کننده ی معارف پیامبر دانسته و متابعت از او را پیروی از پیامبر می دانسته اند. همان، صص ۳۵-۳۷

ب) عده ی از مورخان، تاریخ پیدایش شیعه را پس از رحلت پیامبرگرامی اسلام (صلی الله علیه وآله) و در ارتباط با اختلاف مسلمانان در جریان سقیفه و پایان یافتن آن به نفع مهاجرین و انتخاب ابوبکر به خلافت در مقابل انصار و همچنین عده ی از بنی هاشم و انصار و مهاجرین که به امامت علی (ع) معتقدبودند و شیعه علی (ع) نامیده شدند، می دانند و منشاء پیدایش شیعه را به جریان سقیفه و پس از رحلت پیامبراکرم(صلی الله علیه وآله) ارجاع می دهند .ربانی گلپایگانی، پیشین، ص۳۸

ج) دیدگاه سوم از جمع بین دونظریه گفته شده، شکل گرفته به این بیان که هر دونظر یادشده ناظربه دومرحله و دوبخش از یک واقعیت را بیان می کند. مفاد نظریه نخست اینست که عقیده و گرایش های شیعی در عصر رسالت آغازشده اما ظهور و نمود شیعه به عنوان مذهب، پس از ماجرای سقیفه به وقوع پیوسته است. استناد این نظریه نیز به احادیثی است که تاکنون به آنها اشاره گردید، اماپایبندی به مفاد و تصریح روایات مزبور، مبنی بر پیروی بی چون و چرا از گفتار و رفتارپیامبر و نص صریح آن حضرت در موردجانشینی، راه هرگونه اظهارنظر را بویژه در مسایل مربوط به حیات اجتماعی از دیگران سلب می نماید که همان شیعه باشد. اما عده ی نیز حق اظهارنظر ولو مخالف با تصریح پیامبر را به خود داده که به اصحاب سقیفه معروف شده اند،! بدین ترتیب گروه شیعه در جهان اسلام پدید آمد. همان، ص ۳۸ و همچنان، هاشم معروف الحسنی،۱۳۷۹ش، جنبش های شیعی درتاریخ اسلام، صص ۱۹-۲۸

بنا براین اعتقاد به خلافت و امامت بلافصل علی (علیه السلام) که توسط پیامبراکرم تصریح شده است . محبت و دوست داشتن علی (ع) و لزوم این امر، و همچنین برتری آنحضرت بر سایر صحابه پیامبراعظم (صلی الله علیه وآله)، شناخته شدن گروهی به عنوان شیعه علی (ع) در زمان حیات پیامبرگرامی اسلام و پیدایش اختلاف در میان مسلمانان در مورد جانشین پیامبراکرم به عنوان امام و رهبر جامعه اسلامی پس از پیامبر(ص) و طرفداری گروهی از مهاجرین و انصار ازامامت علی (ع) و در نتیجه ظهور شیعه به عنوان مذهب در جهان اسلام، اصلی‌ترین مفاد شیعه بودن را

شکل می‌دهد.

نقاط عطف تاریخی ژئوپلتیک شیعه:

نخستین مرحله

غرض از طرح اجمالی بحث تاریخی، شناخت رگه های ژئوپلتیک شیعی در فرایندتاریخی است تا از رهگذر آن و نقد و ارزیابی نقاط مثبت و منفی آن در مباحث مربوط به موضوع استفاده گردد. اساسا از زمان حضور پیامبراکرم (ص) و نخستین دعوت حضرت و تعیین جانشینی امیرالمومنین علی) (ع) با اعلام آمادگی کامل امام (ع) برای امر خطیر جانشینی، نخستین مرحله ژئوپلتیک شیعی رقم خورد، حلقه ی پیروان مخلص و فداکار پیامبر و امام ، با راهنمایی ها و ارشادات آن دو رهبر بزرگ، چه درقالب دعوت اسلامی، همچون هیات های تبلیغی به مدینه و یمن و... و چه درچهره تبلیغ و هجرت همانند هجرت به حبشه و معرفی اسلام ناب و حضور در جنگ ها و رشادت های که در تاریخ ثبت شده است. نقش و جایگاه محوری امام علی (ع) پس از رحلت پیامبراکرم (ص)، چه در دوران خانه نشینی که ازحق مسلم خود کنارگذاشته شد ! در حل مشکلات علمی و عملی ازخلفا که به اعتراف آنان؛ در زمان ابوبکر در حل بسیاری از مشکلات که ازعهده خلیفه بر نمی آمد از جمله، سوالاتی که از سوی هیات های تحقیق از گوشه و کنار دنیا می آمدند، طرح می شد صرفا توسط آن حضرت، جواب قابل قبول می شنیدند و بسیاری از آنان به دین اسلام می گرویدند، همچنان جمله (لولا علی لهلک عمر) که به اعتراف منابع تاریخی، هفتاد بار از سوی عمر، گفته شد. * القندوزی، ۱۳۰۲ق " ینابیع الموده لذوالقربی " ج ۲ ص۱۷۲ و * کلینی، ۱۳۶۳ش" الکافی " ج۷ص۴۲۴ مشابه همین جمله از سوی عثمان بن عفان نیز گفته شده است، * علامه امینی، ۱۳۸۷،ه ق " الغدیر فی الکتاب و السنه " جلد ۸ ص ۲۱۴ .

ظهور و بروز سیاسی و اجتماعی شیعه پس از رحلت پیامبرگرامی اسلام آغاز و تاشهادت امیرالمومنین(ع) ادامه می یابد، در این دوره مسئاله خلافت و امامت ازمهمترین مسایل سیاسی و دینی بود. در این ارتباط، و در پی اختلافاتی که پدیدآمد، گروهی که در مسئاله امامت و خلافت به نص و نصب پیامبر اعتقادداشتند، به نام شیعه نمود و ظهور یافتند. گروهی نیز که درسقیفه جمع

شده بودند تا در مورد خلافت پیامبر مشوره و تصمیم بگیرند پس از مجادله و بحث فراوان، اکثریت شان با ابوبکر بیعت نمودند، و بدین ترتیب، ابوبکر به عنوان خلیفه پیامبر! زمام امورمسلمین را به عهده گرفت و این امر تا دوسال و هفت ماه ادامه یافت.*جعفری، ۱۳۶۲ش، تشیع در مسیرتاریخ، ص۴۲.

ابوبکر پیش از اینکه از دنیا برود در وصیت نامه ی که عثمان بن عفان می نوشت به دستور وی، عمر را به جانشینی خود برگزید و دریک عمل متقابل، همانگونه که او در به خلافت رساندن ابوبکر پیشگام بود، ابوبکرنیز او را به جانشینی خود گماشت. خلافت عمر ده سال ادامه یافت و دراین مدت برای شیعه تحول خاصی رخ نداد. شیعیان به پیروی از امام خویش روش مدارا و همکاری با دستگاه خلافت را عملی می کردند.

پس ازعمر، نیز باطرحی که وی ریخته بود به عنوان شورای شش نفره، بار دیگر امر خلافت و امامت از مسیراصلی خود منحرف گشته و ازطریق شورای مذکور عثمان به خلافت رسید! این دوره که دوازده سال به طول انجامید، امر خلافت هرچه بیشتر از پیش در مخالفت با سنت پیامبر(ص) و حتی روش خلفای پیشین، درجریان بود. روش حکومتی عثمان موجب برافروختن خشم بسیاری از مسلمانان گردیده و شیعیان علی (ع) بامشاهده ی انحرافات بزرگ که درمسیر خلافت رخ داده و پی آمد های ناگواری را نیز به دنبال داشته است، فرصت رامناسب دیده و از حقانیت امامت و خلافت امام علی (ع) تبلیغ و دفاع می نمودند و مردم را به عواقب ناگوار انحرافات پیش آمده هشدار می دادند. سرانجام، آستانه تحمل مردم لبریز شده و با نارضایتی تمام، از عملکرد عثمان، وی را به قتل رساندند.

علی (علیه السلام) که تاکنون بخاطر رعایت مصالح اسلام و مسلمانان ، صبر و از توسل به خشونت پرهیز می کرد و دربرخی از اوقات به بیان حقایق می پرداخت اکنون و پس ازبیست و پنج سال و با بیعت مسلمانان و با در نظرداشت رضایت خداوند و مصلحت اسلام، خود رابه پذیرش بیعت مسلمانان ملزم دیده و چنانکه خود فرمود: (لولا حضورالحاضر و قیام الحجه بوجود الناصر...) زمام امور مسلمانان رابه عهده گرفته و در حدود پنج سال خلافت الهی خود، نمونه و الگوی بی نظیری ازحکومت داری اسلامی را در نظر و عمل، نشان داد. با تاسف اما که در دوران

بیست و پنج ساله ی خلافت خلفای پیشین، شدت انحرافها و اشتباهات به میزان بالایی رسیده بود! جهالت و غفلت وشیطنت و نیرنگ، باتحمیل جنگ های داخلی بر امت اسلامی و حکومت نوپای علوی، و سرانجام با به شهادت رساندن امام(ع)، جامعه اسلامی را از رهبری بی بدیل آنحضرت محروم ساختند؛ ناکثین (اصحاب جمل) و مارقین(خوارج نهروان) و قاسطین (معاویه واصحاب او) بافته انگیزی با انگیزه های دنیاگرایی، امت اسلامی را دچار تفرقه و پراکندگی و آسیب پذیرنمود. البته امام علی(ع) از این فرصت بیشترین استفاده را نموده و چهره راستین اسلام را به بشریت نمایاند و علاوه برآن با بیان معارف والا و گرانبهای اسلامی، گرانسنگ ترین میراث علمی و دینی را به فرهنگ بشریت، ارائه و از خود به یادگار گذاشت.

مرحله دوم : معاصرشدن تاریخ شیعه با امویان:

حکومت بنی امیه با زمامداری معاویه در سال ۴۱ هجری آغاز و درسال ۱۳۲ با کشته شدن مروان، پایان یافت.. پس از شهادت امیرالمومنین (علیه السلام)، امام حسن مجتبی(علیه السلام) امامت را برعهده گرفت و تاسال پنجاه هجری و هنگام شهادتش که بانقشه ی معاویه و همسرش جعده به وقوع پیوست، ادامه داشت.

در دوران زمامداری معاویه تا سال ۶۰ هجری، شیعیان در سخت ترین شرایط زندگی قرا رداشتند و بسیاری از سران شیعه مانند؛ حجر بن عدی، عمرو خزاعی، عبدالله حضرمی و... به دستور معاویه به شهادت رسیدند. معاویه بر خلاف آنچه که در عهد نامه صلح با امام حسن (ع) پذیرفته بود، فرزندش یزید را به جانشینی خود برگزید و بامرگ معاویه در سال ۶۰ هجری، یزید زمام حکومت را به دست گرفت و او از مردم مدینه بویژه چهره های برجسته همچون امام حسین(علیه السلام) خواست تا با وی بیعت کند . اما امام (ع) بیعت با او را نپذیرفت و مدینه را به قصد مکه ترک کرد و پس از چندماه اقامت در مکه، پس از آگاهی از قصدیزید بر قتل امام (ع) در مراسم حج، با دعوت مردم کوفه و انجام فریضه ی امر به معروف و نهی ازمنکر و جلوگیری از انحرافات در دین که توسط بنی امیه و به خصوص یزید که آشکارا تظاهربه فسق و فجور می کرد، عازم کوفه گردید. مردم کوفه با آنکه نامه های مکرر در دعوت از امام نوشته بودند، به دلایلی از جمله تهدید

و تطمیع عبیدالله بن زیاد در تصمیم های شان دچار تردید و دگرگونی شدند و در نتیجه حادثه خونین کربلا شکل گرفت و امام حسین (علیه السلام) و یاران با وفا و فداکارش مظلومانه به شهادت رسیدند و زنان و فرزندانش اسیر یزیدیان گردید.

واقعه خونین کربلا نقطه عطف مهمی در تاریخ اسلام و حیات تشیع محسوب می شود که تحول عظیم در جهان اسلام را باعث گردید؛ اذهان خفته مسلمانان را بیدار، دین ستیزی و چهره ضددینی بنی امیه و حق طلبی امام حسین (علیه السلام) را آشکار کرد و نقشه ها و تلاش های چندین ساله ی معاویه و دستگاه بنی امیه را در محو نام و یاد خاندان علی (علیه السلام) را خنثی و تاثیرشگرف در ایجادنفرت و انزجار در قلوب مسلمانان نسبت به یزید و حکومت اموی بر جای گذاشت و همچنین دل هارا متوجه اهل بیت و محبت آنان نمود . الگوگیری از قیام کربلا و قیام های توابین و مختار و زیدبن علی و... تا کنون ثمره ی قیام برحق و نهضت عظیم کربلا بوده است . پس از قیام تاریخ ساز و عظیم کربلا روش ائمه هدی (علیهم السلام) در مبارزه ی منفی با امویان جلوه گر می شود.

امام سجاد(ع) با بیان مصایب و ستم های که بر پدر بزرگوار و شهدا و اسرای کربلا رفته بود در برانگیختن و تشدید خشم و نفرت مردم علیه بنی امیه تاثیر به سزایی داشته و معارف بلند و ارزشمندی را در قالب دعا و نیایش تبیین و شاگردان زیادی را در پاسخگویی به نیازهای مردم و تعلیم و تربیت نموده است .

امام باقر(علیه السلام) نیز با بهره گیری مناسب از فرصت پیش آمده نهضت علمی و فرهنگی را پایه گذاری نمود که پس از او توسط امام صادق (علیه السلام) به اوج خود رسید و امام (ع) با تربیت بیش از چهار هزار نفر شاگردان مبرز در زمینه های مختلف علمی، سبب شد که مذهب شیعه به نام مذهب جعفری معروف گردید. در این دوران که همزمان با ضعف و نشانه های زوال حکومت اموی و پانگرفتن حکومت عباسی شده بود فعالیت ها و نهضت علمی امام صادق (ع) به عنوان نقطه عطف در پایه گذاری و توسعه فقه و معارف شیعی اسلامی قلمداد می گردد. گستره غنی و معارف عمیق و دقیق فقهی و کلامی شیعی مرهون این نهضت عظیم علمی و فرهنگی می باشد.

مرحله سوم : شیعه درعصرعباسیان

در دوران خلافت بنی عباس که بیش از دویست سال به درازا کشید به جز مواردی محدود،أیمه هدی و شیعیان بیش از حکومت بنی امیه تحت فشار و مورد شکنجه و آزار قرارداشتند، از همین رو احادیث و روایات منقول از أیمه(ع) پس از امام کاظم (ع) محدود و کم تراست به نسبت دوره های قبل، به جز در دوران حکومت مامون و معتصم و واثق که شرایط برای شیعیان مناسب تر و تحت فشار کمتر قرار داشتند در بقیه دوران خلیفگان عباسی، شرایط بسیارسخت و ناگوار بر ائیمه شیعه و پیروان شان اعمال می شد. دوران منصور و هارون و متوکل، بدترین شرایط و وضعیت برای شیعیان بوده است چنانکه در زندگانی پر مشقت و جواختناق آمیز امام هادی و عسکری(علیهماالسلام) و پیروان شان در تاریخ آمده است. سبحانی،۱۳۹۱ش "شیعه درگذر تاریخ"، صص ۱۵۲- ۱۱۵۷ با شهادت امام عسکری (علیه السلام)، دوران امامت حضرت مهدی (عجل الله فرجه) آغازگردید و تاریخ شیعه و تشیع وارد مرحله جدیدی شد. این دوران که به دو دوره غیبت صغری که هفتادسال طول کشید و ارتباط شیعه با امام (ع) از طریق نواب خاص صورت می گرفت، و دوران غیبت کبری که تاکنون به طول انجامیده است و تاهرزمان که خداوند متعال اراده کند بر ظهور امام (ع)، ادامه خواهد داشت.

در این دوران تحولات بسیاری رخ داده است که جنبه های کلامی و عقیدتی آنها در مباحث مربوط به مهدویت و درجای مناسب خود بحث شده است . اما به لحاظ سیاسی _ اجتماعی ، در این دوران تاکنون، مسایل شیعه و امورشان ازطریق نواب عام و فقهای عظام، بادستور امام(ع) به رجوع مردم به فقها به عنوان نواب آنحضرت، انجام و سامان می گیرد. فقهای عظام بااستفاده از آموزه های قرآن کریم و منابع غنی احادیث و روایات معصومین (ع) به تربیت و آموزش شاگردان از طریق حوزه های علمیه ی بزرگ مانند نجف و قم و... در بسط و گسترش و تبلیغ معارف اسلامی و شیعی تاثیر به سزایی داشته اند. به گونه ای که همین درس آموخته ها باتبلیغ و ترویج معارف ناب و بلند شیعی در کشورهای مختلف، و دربرخی از دورانها موفق به تشکیل حکومت های شیعی گردیده اند همانند حکومت شیعی" آل بویه" در دیلمان و جنبشهای شیعی همانند"سربداران"در سبزوار و برخی دیگرازکشورهای جهان اسلام، مانند مقاومت های که ازسوی

شیعیان در عراق و علیه وهابیت و.. درگذشته صورت می گرفت و همچنین حزب الله لبنان به عنوان هسته مرکزی مقاومت علیه اشغال وتجاوزصهیونیستی اسراییل واکنون محکمتر وتاثیر گذارتر ازهمه جبهه ای مقاومت که با رهبری ومدیریت کاریزماتیک سردارشهید حاج قاسم سلیمانی (ره)درقلب استراتژیک آسیا شکل گرفته و رشد و گسترش یافت و باپایان دادن به حیات ننگین تکفیریها و سد مقاوم در برابر صهیونیستها و اذناب آنان، طرح ها و نیات شوم استکبار را خنثی و بی اثر کرده است. حلقه ای کوچک اما اثرگذار مقاومت، جنبش انقلابی یمن که معادلات پیچیده ای منطقه را تعیین می کند و با یاری خداوند متعال و وعده نصرت و پیروزی که به مومنان داده است در آینده نه چندان دیر پرچم عزت و پیروزی را به احتزاز در خواهند آورد. و همچنین،جنبش های کم تر منسجم اما فعال در پاکستان و افغانستان و... که متاثر از انقلاب اسلامی و ایده های رهایی بخش آن بوده است. در این میان جنبشهای تاثیرگذار و تعیین کننده تنباکو که با رهبری میرزای بزرگ شیرازی، علیه استبدادقاجاری و متاخرترازآن جنبش مشروطیت و نهضت جنگل که همه با رهبری و زعامت علماو فقهای شیعه با استنباط احکام حکومتی و توانمندی فقه سیاسی غنی و راهگشای شیعه، صورت گرفته است. برجسته ترین حرکت شیعی که با رهبری امام خمینی(رحمة الله علیه) و پشتوانه ی مردم مسلمان ایران در دوران معاصر رخ داد و منجربه پیروزی انقلاب اسلامی و برپایی حکومت مقتدر و نظام جمهوری اسلامی در ایران گردید و امروز با زعامت و رهبری حکیمانه ی رهبر معظم انقلاب، حضرت آیت الله العظمی خامنه ای (ادام الله ظله العالی) در مرکز و قلب ژئوپلتیک شیعه به عنوان ام القرای اسلامی و شیعه قرارگرفته است.

پراکندگی شیعه درسطح جهان

در دسته بندی کلی این بحث، در گام نخست به تقسیم جهان به پنج قاره و کشورهای مسلمان نشین و شیعه نشین اشاره می شود:

آسیا با۴۴ کشورمسلمان نشین، دارای ۳۳ کشور شیعه نشین می باشد.

اروپا با ۴۱ کشور مسلمان نشین،دارای ۱۸ کشور شیعه نشین می باشد.
آفریقا دارای ۴۸ کشورمسلمان نشین و۲۷ کشور شیعه نشین می باشد.
شبه قاره اقیانوسیه با۴ کشور مسلمان نشین، دارای ۱ کشور شیعه نشین می باشد.
آمریکا با۳۹ کشورمسلمان نشین، شامل ۵کشور شیعه نشین می باشد.

همانطور که آمارفوق نشان می دهد ، بیشترین پراکندگی شیعه در قاره آسیا و بویژه درغرب آسیا وجود دارد که مطابق آمارکه از منابع مختلف، درمنابع مربوطه آمده است، به صورت میانگین ۱۵ درصد جمعیت، جمعیت شیعی کشورهای آسیایی، با رقم ۱۵۸۵۰۰۰۰۰نفر ذکر شده است.

در مجموع کشورهای اروپایی باتوجه به فقدان منبع دقیق، آمار تقریبی جمعیت شیعی در حدود ۱۰۰۰۰۰۰ نفر ذکر شده است .

در مجموع کشورهای آفریقایی، به دلیل اختلاف آمار منابع مختلف، جمعیت شیعه در حدود بیش از دو میلیون نفر ذکرشده است.

در مجموع کشورهای شبه قاره اقیانوسیه، جمعیت شیعی، در حدود ۳۰۰۰۰ نفر ذکر شده است .

در مجموع کشور های آمریکایی، جمعیت شیعی در حدود ۵۰۰۰۰۰-۸۰۰۰۰۰ نفر آمده است.

با توجه به آمار تقریبی، جمعیت شیعه در مجموع کشورهای جهان، بیشترازسیصدملیون نفر می باشد .* تقی زاده داوری، ۱۳۹۰ش، شییعیان کشورهای جهان

مزیت جمعیتی شیعه با توجه به موقعیت استراتژیک و بسیارمهم غرب آسیا (که بیشترین پراکندگی جمعیتی شیعه را در خود دارد) و تحولاتی که درجهان اسلام به وقوع پیوسته است، نقش مهم و غیرقابل انکار ژئوپلتیک شیعه را بازگو و دلالت می کند. تحولاتی که در این منطقه از جهان، رخداد و نقش هارتلند جهانی را به آن داد با پیروزی انقلاب اسلامی ایران به عنوان نقطه عطف، در تحولات و تغییر ژئوپلتیک منطقه و جهان ، قلمدادمی گردد، چنانکه برای اولین بار حکومت رسمی شیعی بر مبنای آموزه و دکترین ولایت فقیه بر گرفته از منابع و مبانی شیعه، در ایران و به نام جمهوری اسلامی، شکل گرفته و استقراریافت. این تحول عظیم، همزمان با تغییر ژئوپلتیک

خاورمیانه و جهان، سبب تقویت نقش و اثرگذاری ژئوپلتیک بیش ازپیش شیعه در کشورهای دیگر منطقه همچون عراق و لبنان و سوریه و بحرین و یمن و کویت و عربستان و پاکستان و افغانستان و... گردید. با پیروزی انقلاب اسلامی در ایران و استقرار نظام جمهوری اسلامی در منطقه حساس و ژئوپلتیک خاورمیانه جنبش های اسلامی در منطقه جان تازه ی یافته و بیداری اسلامی با الگوگیری از جمهوری اسلامی روند روبه رشد به خود گرفته است. انسجام و تحرک جریانهای شیعی در عراق و اعتراض های سیاسی و در برخی موارد رویارویی نظامی باحکومت های استبدادی و رژیم های برآمده از زور و غلبه، و سرانجام حمله نظامی غرب به عراق و سقوط صدام و حزب بعث، موجب شکل گیری حکومت اکثریت شیعی و افزایش بی سابقه وزن ژئوپلتیکی شیعیان گردید.* علی نادری دوست، ۱۳۸۶ش، شیعیان عراق ونقش و جایگاه آنان درساختارسیاسی آینده عراق، ص۱۵۵-۱۵۷. به گونه ی که پادشاه اردن در راستای اهداف غرب و هماهنگ با حاکمان سنی برخی کشورهای عربی، مسئاله هلال شیعی را مطرح کرد، تا توجیهی برای حضورمداوم غرب در منطقه، و نیز استمرار حکومت های موروثی و خاندانی اعراب منطقه را درپی داشته باشد.! ظهور و تقویت حزب الله لبنان به عنوان نیروی آموزش دیده که به هسته ی مقاومت در برابر اشغال فلسطین تبدیل شده و کارنامه ی درخشان و نقش بی بدیل در معادلات سیاسی و نظامی منطقه را دارا می باشد.مقاومت حزب الله درجنگ ۳۳ روزه با اسراییل، ذهنیت و ایده شکست ناپذیری اسراییل را در عمل و صحنه کار زار نیز تغییر داد و میزان آسیب پذیری رژیم صهیونیستی را بیش از پیش ، ثابت کرد. حضور فعال حزب الله در سوریه و در مصاف با گروههای افراطی- تکفیری، برگ زرین دیگری بر کارنامه ی درخشان حزب الله به شمار می رود. همچنین انسجام بیش از پیش گروههای مقاومت فلسطین و افزایش توان مبارزاتی آنان در برابر اسراییل، همه با تاثر از اثرات ژئوپلتیکی انقلاب اسلامی و از نقاط قوت ژئوپلتیک شیعه می باشد. در کشورهای عربی دیگر مانند عربستان که شیعه ۱۰ درصد جمعیت آن را تشکیل می دهد و درموقعیت های حساس نفت خیز حضور دارند* رسول جعفریان،۱۳۷۱ش، جغرافیای تاریخی و انسانی شیعه در جهان اسلام، ص ۴۵ . حزب الله سعودی و التجمع العلماء الحجاز و الحرکه الاصلاحیه، از نظام پادشاهی عربستان مطالبه حقوق سیاسی و مذهبی شان رادارند و در انتخابات

۲۰۰۵م شهرداریهای سعودی پیروزیهای به دست آوردند.*فواد،ابراهیم،۱۳۸۷ش،" شیعیان در جهان عرب مدرن"،ص۱۰۷ در بحرین که شیعیان اکثریت بیش ازهفتاد درصد را تشکیل می دهند، تشکیلات جمعیت الوفاق، در انتخابات پارلمانی ۲۰۱۱ توانستند همه ۱۸ نامزد خود را به پارلمان بفرستند.

هرچند برخورد حاکمان سنی این کشورها باشیعیان، سرکوبگرانه و خشن بوده است چنانکه عربستان از اعمال هرگونه فشار و شکنجه و آزار نسبت به شیعیان ، دریغ نور زیده است زندانی کرن شیخ عمری و حمله و دستگیری تظاهرات کنندگان در موارد مختلف و اخیرا اعدام آیت الله شیخ نمر، از موارد برخورد ظالمانه ی رژیم آل سعود نسبت به شیعیان آن کشور بوده است. کوتاهی عمدی در حفظ امنیت حجاج بیت الله و اتفاق فاجعه آمیز منا که منجربه شهادت تعداد زیادی از حجاج بویژه حجاج ایرانی گردید، تخریب قبور أئیمه (علیهم السلام) و عدم اجازه ی إعمار آنها و حمایت و تامین گروههای افراطی در کشورهای اسلامی و اعمال تروریستی آنان و ازهمه بدتر تجاوز به یمن وقتل و کشتار اطفال و زنان و تخریب شهرها و اماکن تاریخی آنان، دخالت های آشکار و پنهان در سوریه و حمایت از گروههای تکفیری در آن کشور علیه حکومت مشروع و مردمی آن و بالاخره تلاش پنهان و توجیه ایجاد ارتباط رسمی با رژیم غاصب و اشغالگر صهیونیستی،! همه و همه نشان دهنده ی ضدیت و عنادآل سعودبا شیعه و تشیع در طول تاریخ بوده است .

در بحرین نیز، به رغم اکثریت جمعیت شیعی، حکام سنی آل خلیفه با خط دهی و پشتوانه آل سعود به کمترین مطالبات شیعیان نه تنها پاسخ مثبت نداده است بلکه با غیرقانونی اعلام کردن جمعیت الوفاق و اخیرا سلب تابعیت آیت الله شیخ عیسی قاسم و دستگیری معاون وی، همکاری و همگامی خود با آل سعود و شیوه ی استبداد و ظلم را برگزیده است.

در کشورهای اسلامی و غیر اسلامی دیگر نیز که شیعیان جمعیت قابل توجه دارند همانند پاکستان که ۲۰ درصد شیعه و جمعیت بالغ بر ۳۳۱۶۱۰۰۰ نفر دارند. ظرفیت بالفعل و بالقوه ژئوپلتیک در اختیار دارند، از حضور در مراکز پارلمانی و حکومت مرکزی گرفته تا ادارات ایالتی، هرچند در اثر سوء مدیریت حکومت و مخالفت و درگیری غیرمستقیم گروههای افراطی -

تکفیری، تا جایگاه شایسته خود فاصله زیادی دارند. *محمداکرم عارفی،۱۳۸۵ش، شیعیان پاکستان، ص۹۱-۹۳

در شبه قاره هند، شیعیان با جمعیت ۳۰۹۰۰۰۰۰ نفر سه درصد جمعیت آن کشور را تشکیل می دهد و اقلیت قابل توجه و فعالی را دارا می باشند که فعالیت های فرهنگی- فکری گسترده را انجام می دهند، مراکز تبلیغی و آموزشی و عام المنفعه از نمونه های فعالیت شیعیان هند به شمارمی رود. * جعفریان، ۱۳۷۱ش، جغرافیای تاریخی وانسانی شیعه درجهان اسلام، ص ۱۷

افغانستان، با جمعیت ۲۰درصدی شیعه و فعالیت مستمر گروههای شیعی، شیعیان با برتری در عرصه های فرهنگی و آموزشی، حضور خود در مناصب حکومتی و اداری را تا حدودی به دست آورده است اما هنوز به آنچه حق و شایسته ی خود می دانند دست نیافته و همواره از سوی حکومت گران مورد تبعیض و بی عدالتی قرار گرفته اند. * محمدعزیز بختیاری،۱۳۸۵ش، شیعیان افغانستان، ص، ۹۵ . در کشورهای آسیای مرکزی همچون آذربایجان که شیعیان اکثریت ۷۹ درصدی دارند و در ازبکستان با۵درصد شیعه و تاجیکستان و ترکمنستان و قرقیزستان به ترتیب با چهار و نیم و سه و نیم و دو درصد شیعه، تا کنون در اثر حکومت شوروی سابق و حکومت های متعصب داخلی، به لحاظ ژئوپلتیکی نقش چندانی ایفا نکرده اند. هر چند از ظرفیت بالقوه خوبی در صورت همگرایی و همکاری با دیگر شیعیان جهان، بر خوردار خواهند شد.

در آفریقا شیعیان از دیر باز حضور تاریخی داشته و در برخی ازکشورهای آفریقایی مانند نیجریه، جنبش اسلامی نیجریه با رهبری شیخ زکزاکی پیشینه ی نه چندان طولانی داشته و خدمات ارزنده ی از قبیل احداث و ایجاد بیش از سیصد مدرسه در سطوح مختلف و همچنین مراکز خیریه دیگر و فعالیت های فکری فرهنگی در راستای اصلاح طلبی و مبارزه با فساد سیاسی و اداری و... انجام داده است. برخورد ارتش نیجریه با تظاهرات مسالمت آمیز جنبش اسلامی و قتل و کشتار گسترده اعضای جنبش مذکور و دست گیری رهبر آن (شیخ زکزاکی) موجب اعتراض های گسترده در کشورهای مختلف از سوی شیعیان گردید، که هنوز ادامه دارد.

خلاصه آنکه، پراکندگی جغرافیایی شیعه که از اقیانوس هند گرفته تا آفریقا و آسیا و خاورمیانه را پوشش می دهد یک امتداد جغرافیایی وسیع و ظرفیت ژئوپلتیکی فوق العاده مهم را به وجود می

آورد که توسعه ژئوپلتیک و ظرفیت سازی بیشتر با تقویت زمینه های بالفعل و بالقوه که ضرورت آن بیش از پیش احساس می شود، می توان از ژئوپلتیک ممتاز و پیشرو شیعی سخن گفت و ازآن در راستای اهداف ومصالح کلی شیعه به عنوان زیر مجموعه اسلام ناب محمدی (ص) بهره برد. در ادامه، این زمینه ها و بسترهای ظرفیت ساز را تحت عنوان بایسته های عملی ژئوپلتیک شیعه پی می گیریم.

در نظریه کلاسیک ژئوپلتیک، اندیشمندان تاکید بسیاری بر فاصله فضا و مرزها داشتند و تکنولوژی نظامی در ژئوپلتیک از اهمیت برخوردار بود، ولی در سده حاضر، دیگر قدرت نظامی شاخص قدرت رهبری برای کشورها در صحنه بین المللی نیست. در حال حاضر توجه به عوامل فرهنگی و اعتقادی در امر ژئوپلتیک که ازآن به جغرافیای فرهنگی تعبیر می شود و منظور از آن، فرایند پیچیده از تعاملات قدرت، فرهنگ و محیط جغرافیایی است که طی آن، فرهنگها چون سایر پدیده های اجتماعی، همواره درحال شکل گیری، تکامل، آمیزش و جابجایی در جریان و دربستر محیط جغرافیایی زمین اند.

بنا بر این می توان ساختار نظام جغرافیای جهانی را آمیزه ی از حالت های سه گانه تقابل، رقابت وهمکاری دانست. که در هربخشی از جهان به شیوه ی متفاوت ظهور می یابند. با این تفاوت که به تدریج شیوه های تقابل و برخورد فرهنگ ها جای خود را به شیوه های متکامل تری چون رقابت و همکاری می بخشند. چنانکه "هانتینگتون" به طورمستقیم در نظریه خود (برخورد تمدنها) فرهنگ را وارد عرصه سیاست می کند. و جنگ آینده را جنگ تمدن ها و فرهنگی می داند.هرچند این مسئاله از اهمیت تکنولوژی نظامی و سایرمولفه های قدرت ساز نمی کاهد اما صبغه ی غالب، در درگیری های آتی، فرهنگ و اعتقادات خواهد بود. بر این اساس ژئوپلتیک شیعه با توجه به مزایای جغرافیایی و اقتصادی بالفعل و بالقوه که دارد از مزیت چشمگیر فرهنگی و اعتقادی نیز برخوردار بوده وهست، زیرا فرهنگ شیعی از سرچشمه ی غنی و مستحکم و متصل به شاهراه معرفت (وحی) و خرد به طور همزمان و هماهنگ با هم ریشه می گیرد. فرهنگ شیعی در عین حال که آرمان گرا است بامنطق درونی محکم و استوار، با واقعیت ها در ارتباط مستقیم قرار دارد. واقعیت را معطوف به آرمان ها در نظر می گیرد و ازافراط و تفریط پرهیز می کند. از زمان شکل

گیری و ظهور شیعه به عنوان مذهب حق، هم به لحاظ نظری و تئوری و هم از منظر عملی، گفتار و رفتار پیشوایان راستین شیعه در هر زمان مطابق با مصلحت کلی اسلام و در راستای رشد و تعالی جامعه به سوی اهداف متعالی و سعادت حقیقی، و در هر زمان، مناسب ترین و بهترین موضع گیری از سوی پیشوایان و رهبران آن، صورت گرفته است.

اولین امام و رهبر شیعه (علی علیه السلام) که برادر و جانشین شایسته ی پیامبر(صلی الله علیه وآله) و وارث علوم انبیا و دروازه علم پیامبر است، در طول حیات مبارک و پربار خویش و لحظه لحظه ی زندگی الگوی بی نظیری به جهان بشریت عرضه نمود که چشم و وجدان حقیقت بین را به حیرت واداشته و دوست و دشمن از عدالت ودادگری او به تمجید و ستایش پرداخته اند. امام (ع) زمانی چنان بی پروا بر دشمنان عنود و کینه توز و لجوج می تازد که برترین رزم آوران از مصاف با او طفره رفته یا به خاک مذلت می افتند و زمانی نیز برای حفظ پیام آور رسالت از بذل جان دریغ نمی ورزد و در برهه ی بخاطر مصلحت و حفظ اساس مکتب، سکوت طولانی مدت را بر می گزیند و با علم لدنی و خدادادی که از پیامبرگرامی آموخته، به تفسیر و تبیین کتاب آسمانی (قرآن) و نشر حکمت و معارف والای دینی، بافصیح و رساترین بیان، همت می گمارد و برترین کتاب پس ازقرآن را به یادگار می گذارد. در عرصه حکومت و سیاست نیز در مدت کوتاه حکومت الهی خویش، اسوه ی حکومت داری و عدالت و تقوی محوری را به جهان بشریت، ارائه می دهد که نظیر آن را جز در زمان پیامبر و جهان شهر مهدی موعود (عجل الله فرجه) کسی ندیده و نخواهد دید. به همان سان پیشوایان وأئیمه هدی (علیهم السلام) هرکدام در زمان خود، مناسب ترین رفتار را در ساحت فردی و اجتماعی، از خودنشان داده اند که تا قیام قیامت سرلوحه گفتار و کردار برای همگان باشد. امام حسین باشهادت خود و یاران صادق و راستین خود برعلیه استبداد و جور و ستم قیام کرد و به الگوی آزادگی و ازخود گذشتگی در مسیر اصلاح و سعادت و رستگاری بشریت، تبدیل شد . امام باقر و امام صادق(علیهما السلام) با نهضت علمی - فرهنگی، جهت و مسیر علم خواهی و کاربرد علم و معرفت را به بشریت آموخت و آخرین امام و پیشوای بزرگ شیعه حضرت مهدی(علیه السلام) که با اراده و خواست الهی زنده و با دستور خدای متعال قیام و ظهور خواهد کرد، وآخرین حلقه ی سلسله ی پیشوایی و رهبری را تحقق خواهد بخشید و آرمان شهر و حکومت

جهانی بی نظیری را تشکیل و نمونه ی کاملترین و عینی ترین جامعه ژئوپلتیک اسلامی و شیعی را محقق خواهد نمود.

اکنون و در جمعبندی این نوشته با توجه به مزیت های بالفعل و بالقوه ژئوپلتیک شیعه، هم به لحاظ دارا بودن الگو و پارادایم نظری و عملی که در سطور فوق اشاره شد و هم بایسته های که توان ایجاد ظرفیت بیشتر و بالا بردن وزنه ی ژئوپلتیک شیعه خواهد شد را ذیل چند نکته یاد آوری خواهم کرد.

یکم: آمار و جمعیت شناسی شیعه

شناخت دقیق آمار جمعیتی شیعه در کشور های شیعه نشین و فرصت ها و تهدیدات که نسبت به آنان وجود دارد، تاکنون متاسفانه این کار به نحو شایسته صورت نگرفته است به جز جمهوری اسلامی ایران که قلب ژئوپلتیک شیعه به حساب می آید در سایر کشورهای شیعه نشین تا کنون آمار قطعی و دقیق از جمعیت شیعی و مسایل مربوط به آن وجود نداشته یا اطلاع رسانی نشده است . درحالیکه اطلاع دقیق از میزان جمعیت شیعه و مسایل ومشکلات آنان با توجه به تحولات جاری کشورهای اسلامی و شیعه نشین، امرضروری فوری برای ارتقا و ظرفیت سازی بیشتر و بهتر و بهره برداری ژئوپلتیک، به نظر می رسد . این مهم از طریق ایجاد و توسعه ی مراکز علمی شیعه شناسی میسر خواهد شد. حوزه های علمیه در کشورهای شیعه نشین در این راستا به عنوان مجری پروژه تحقیقی، می تواند نقش موثر و مفید و قابل توجه داشته باشند.زیرا درعلم ژئوپلتیک، گام نخست و اساسی، مساله شناخت آماری و جمعیتی موضوع، در قلمرو جغرافیایی و به دنبال آن سنجش میزان تاثیر گزاری و ظرفیت سازی آن در حیطه ی داخلی و منطقه ی و بین المللی می باشد. به طور مثال: در دو کشور بحرین و آذربایجان با اینکه شیعیان در اکثریت هستند اما بنا بر دلایلی از جمله عدم سازماندهی و فقدان ظرفیت شناسی و نبود ظرفیت سازی، نه تنها در جایگاه شایسته و اثر گزار قرار ندارند؛ که تحت انواع ستم و اجحاف نیزقرار می گیرند. البته باید توجه داشت که اقدام پیش گفته، محطاطانه و به دور از ایجاد حساسیت مذهبی صورت بگیرد. مشاهدات و شنیده ها از ازدیاد و تشویق فرزند آوری در میان اهل سنت حکایت دارد. و متاسفانه

بیشترین زمینه ی عضوگیری و جذب اعضای گروههای تکفیری از میان اهل سنت بویژه مناطق فقیر و دارای ازدحام جمعیتی اهل سنت صورت می گیرد.

دوم: تقویت مراکز علمی شیعه

تقویت وگسترش حوزه های علمیه ی قم و نجف و مشهد و سایر کشورهای شیعه نشین وایجاد مراکز فرهنگی دیگر که در زمینه های اشتراکات شیعه و سنی فعالیت داشته واز طرح مسایل اختلافی با توجه به حساسیت محلی پرهیز نمایند. و اختصاص بودجه از منابع که در اختیار شیعیان هرکشور قرار دارد و در صورت صلاحدید از وجوهات شرعی، چرا که نقش تاریخی و تعیین کننده ی حوزه های علمیه ی نجف که مهد پرورش فقها و علمای بزرگ چون شیخ انصاری و آخوند خراسانی و میرزای شیرازی، میرزای نایینی و امام خمینی (ره) و بزرگان دیگر بوده است که هرکدام در زمان خود نقش تاریخ سازی در معرفی و تقویت شیعه، ایفا کرده اند وحوزه های علمیه اصفهان و... که در زمان حکومت صفویه که مهد حکمت و فقه و کلام و عقاید و بسیاری علوم دیگر توسط بزرگانی چون شیخ بهایی و میرداماد و میرفندرسکی وصدرالمتالهین و... شده بود در نشر عقاید شیعی وجلب وجذب مکاتب و مذاهب دیگر به سمت مکتب اهل بیت و دفاع از اصول وارزشهای مکتب حق، نقش کم نظیری داشته است. همان تعامل آن بزرگان باعث تقریب مذاهب اسلامی به گونه ی شده است که زمانی شیخ شلتوت، زعیم وقت" جامعه الازهر" مصر به صحت تقلید ازشیعه برای اهل سنت، فتوا می دهد.حوزه ی مبارکه قم با ایفای نقش تاریخی خود و بازعامت آیت الله بروجردی (ره) و پس ازوی حضرت امام خمینی (ره)و مردم مسلمان و ولایت مدار ایران بزرگترین انقلاب اسلامی را که نقطه عطف در تاریخ اسلام و ژئوپلتیک شیعه محسوب می شود را به پیروزی رساند.

به هر میزان که نقش حوزه های علمیه ی شیعی کمرنگ تر شود ، بر میزان فعالیت های وهابیت و گروههای تکفیری با حمایت مالی و معنوی عربستان و.. در کشورها ی اسلامی و در ضدیت با شیعه افزوده می شود، وضعیت پاکستان وافغانستان و بسیاری از کشورهای دیگر آسیایی و آفریقایی و حتی اروپایی، شاهد و گواه بر این مسئاله است. به همین جهت ظرفیت سازی بیش از پیش

حوزه های علمیه و پذیرش نامحدود مشتاقان و داوطلبان طلاب و دانشجویان از سراسرجهان و آموزش دقیق وعمیق معارف اسلامی و فقه غنی شیعه، ازضروریات غیرقابل انکار به نظر می رسد. به همین سان دانشگاههای کشورهای اسلامی و به خصوص دو کشور جمهوری اسلامی ایران و جمهوری اسلامی عراق که به طور سنتی، به جز در برهه های خاص جایگاه حکومت شیعی بوده است .

سوم: آسیب شناسی شیعه در مجامع علمی

برگزاری سیمینار ها و کنگره های مشترک در مورد مسایل ومشکلات شیعیان در سراسر جهان و تبادل نظر در جهت ترسیم خط مشی جمعی و اتخاذ مواضع مشترک در مسایل و تحولات جاری کشورهای شیعه نشین و بین الملل به منظور همکاری و همگرایی بیشتر باهمدیگر، این مهم از طریق نهادمند کردن نشست ها به طور مستمر و در صورت لزوم ایجاد مرکزیت دایمی و دبیرخانه و... لازم به ذکر است که اهل سنت، نشست های عمومی سالانه تحت عنوان (تشکیل) به طور مستمر و هرسال در یکی از کشورهای اسلامی برگزار می کنند. بدیهی است پیشنهادفوق، هیچگاه به معنای تقابل و مخالفت با فعالیت های اسلامی ازسوی برادران اهل سنت، نخواهدبود؛ بلکه در تکمیل و در فضای همکاری در سطح گسترده تر و کلان با مجامع اسلامی و در راستای همگرایی امت مسلمان، صورت خواهد گرفت؛ همانگونه که پیامبرگرامی اسلام بادستور خداوندمتعال، ازحلقه ی کوچک نزدیکان، دعوت خویش را آغاز و با یاری و همکاری آنان، امت بزرگ اسلامی را بنیان نهاد.

چهارم: بهره‌گیری از ظرفیت پیاده‌روی اربعین

: استفاده و بهره برداری حداکثری از مراسم حضور ملیونی شیعیان در اربعین (که اخیراثبت جهانی) نیز شده است و ایام دیگر در اماکن زیارتی و عتبات عالیات عراق و ایران و سوریه و کشورهای دیگر که از طریق رونق و گسترش تسهیلات برای سفرهای زیارتی و سیاحتی در

کشورهای شیعه نشین و تسهیل صدور ویزا و امکانات مسافرت برای شیعیان. که این امر بایستی بامدیریت ستاد های از پیش سازماندهی شده و همراه با برگزاری نشست ها و سمینار ها بوده تا ضمن زمینه سازی شناخت بیشتر ازهمدیگر، مبادلات و رونق اقتصادی وآماده سازی بسترهای همکاری وهمگرایی در عرصه های دیگر در راستای توانمندسازی وتقویت بیش از پیش ژئوپلتیک شیعه و ایجاد تمدن نوین وناب اسلامی و نزدیک شدن به جامعه ی آرمانی مهدوی (عجل الله) خواهد شد انشا الله !

پنجم: معرفی آموزه های شیعی: این امر از طریق مراکز فرهنگی و مساجد و خانه های فرهنگ جمهوری اسلامی در کشورهای دیگر و درصورت امکان از تریبون های سازمانها و نهاد های منطقه ای و بین المللی و مهمتر از آن تهیه و ترجمه ی منابع ومتون دینی مطابق آموزه های شیعی و دراختیار قرار دادن آن ها در مدارس و دانشگاههای کشورهای شیعه نشینُ، اهمیت این مساله به قدری است که اکنون در مدارس ودانشگاه های بسیاری از کشورهای دارای جمعیت شیعی، متون دینی و عقایید از متون اهل سنت تدریس و آموزش داده می شود! باتوجه به این مهمَ،به نظر می رسد ایجاد مدارس ودانشگاه های که مطابق نظام آموزشی جمهوری اسلامی باشد به زبان های فارسی وعربی، در کشور های اسلامی، از تاثیرات فوق العاده برخوردار باشد. متاسفانه هم اکنون در تعدادی ازکشور های اسلامی با صرف هزینه های بالا از سوی عربستان و برخی کشور های عربی، افراط گرایی و سلفی گری، آموزش داده می شود که محصول آن شکل گیری گروه های تکفیری و تند روهای سلفی می باشد.!!!

ششم : مسئولیت دینی و تاریخی زعما و بزرگان شیعه : در سطور پایانی نوشته حاضر با توجه به مبانی دینی و سیره و سنت قولی و عملی پیشوایان و رهبران دین، که از کمترین امکانات در اختیار و در فرصت های مناسب و مقتضی در جهت ضرورت حفظ و دفاع از کیان مکتب، از بذل و ایثار جان و مال و.. دریغ نمی ورزیدند، به طور مثال : مبارزات پیامبر عظیم الشأن اسلام (ص) و جهاد شجاعانه امام علی (ع) و قیام جاودانه امام حسین (ع) در نهضت بزرگ عاشورا و قیام های متاثر ازآن؛ مانند قیام توابین و قیام مختار و... گرفته تا انقلاب اسلامی ایران و انشاء الله اتصال آن به قیام بزرگ جهانی امام عصر(عج) و تشکیل حکومت ایدئال مهدوی (ع) از یک سو و ظلم و ستمی

که بر عموم مسلمانها و بویژه شیعیان، در جای جای جهان، روا داشته می شود! به نظرمی رسد، ضرورت توجه و اقدام و ظرفیت سازی ژئوپلتیک شیعه واستفاده از ظرفیت ها و فرصت های بالفعل و بالقوه و اقدامات عملی و عملیاتی متناسب آن بیش از هر زمان دیگر محسوس و قابل مشاهده است و این امر رسالت رهبران و بزرگان شیعه را مضاعف می نماید تا به وعده ی نصرت غیر قابل تخلف خدای متعال و این که عاقبت از آن مومنین و متقیان است گامهای شایسته و مناسب در راستای تحقق جامعه ی جهانی حضرت حجت (سلام الله علیه) و (عجل الله فرجه الشریف) برداشته
شود انشا ء الله !

نتیجه گیری:

بر اساس آنچه گفته شد، نتایج زیر را می توان، بر شمرد:

۱-پیروزی انقلاب اسلامی و استقرار نظام جمهوری اسلامی بر مبنای نظریه ی ولایت فقیه و آموزه های شیعی، به عنوان نقطه عطف در ژئوپلیتیک شیعه، به حساب می آید.

۲- سرعت ونوع تحولات پرشتاب بین المللی، در سطح جهان، و منطقه ضرورت مطالعات ژئوپلتیک شیعه را دو چندان ساخته است.

۳-شناخت و مطالعه دقیق آمار پراکندگی شیعیان در جهان و دسته بندی آن، در جهت اقدام به بایسته های عملی وضعیت ژئوپلیتیک شیعه، ضرورت غیر قابل انکار یافته است.

۴-ظرفیت و توانمندی فکری و ایدئولوژیک شیعه و جایگاه محوری جمهوری اسلامی ایران در تعامل نزدیک باجمهوری عراق،و موفقیت های بی پیشینه ی مقاومت اسلامی در منطقه حساس جنوب و غرب آسیا نوید آینده درخشان در راستای پایه گذاری تمدن ناب اسلامی را بشارت می دهد.

۵- زمینه ها و بسترهای تعامل در سطوح فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی با توجه به ظرفیت های موجود بویژه در منطقه استراتژیک خلیج فارس، باید بیشتر از پیش مورد توجه قرار گیرد.

۶- برگزاری کنفرانس ها و سمینارهای مشترک در جهت شناخت و معرفی شیعیان به همدیگر به خصوص در مناسبتهای مانند محرم و صفر و اربعین و مناسبت های دیگر، تاثیر به سزا در تقویت و تکمیل حلقه ی ژئوپلتیک شیعی، خواهد داشت.

۷- نهاد مند کردن موارد گفته شده و ایجاد دبیر خانه دایمی که در آن نماینده های از شیعیان تمام کشورهای شیعه نشین عضویت داشته باشند و در دوکشور جمهوری اسلامی ایران وعراق، موقعیت داشته باشد.

۸- ایجاد زمینه های همگرایی هرچه بیشتر فکری وعملی شیعیان ازطریق رسانه های نوشتاری وفضای مجازی و ترجمه ی متون و منابع قرآنی و روایی به زبانهای مختلف و در دسترس قرار دادن آنها باکمترین هزینه برای شیعیان جهان. طبیعی است این امر در گام نخست، رسالت حوزه های علمیه قم و نجف و صدا و سیمای جمهوری اسلامی و مراکز مانند شیعه شناسی و شبکه های تلویزیونی و ماهواره ی مانند شبکه ولایت، می باشد.

کتابنامه

قرآن کریم

نهج البلاغه ، ۱۳۷۳ ش ، ترجمه وشرح: فیض الاسلام، تهران، انتشارات فیض الاسلام

الفیروزآبادی ،۱۴۲۶ق، القاموس المحیط ، بی جا

ابن منظور،محمدبن مکرم،۱۴۰۵ق، لسان العرب ، قم، ایران، نشر ادب حوزه

ابن فارس، احمد، زکریا،۱۴۰۴ ق، معجم مقاییس اللغه، قم_ایران، مکتب الأعلام الإسلامی

آل کاشف الغطاء،محمدحسین،۱۳۸۸،آیین ما (اصل الشیعه)ترجمه وتحقیق، آیت الله مکارم شیرازی،چاپ اول، قم، انتشارات امام علی (ع)

آشوری، داریوش، ۱۳۷۰،ش ، دانشنامه سیاسی ، چاپ دوم ،تهران ، انتشارات مروارید

علامه طباطبایی، محمدحسین،۱۳۴۸ ش، شیعه در اسلام ، تهران: الغدیر

کلینی، محمدبن یعقوب ،۱۳۴۸ش ، الکافی ، چاپ دوم ، تهران ، دارالکتب الاسلامیه

۱۰_ بلخی قندوزی ، سلیمان بن ابراهیم ۱۴۱۸ ه-ق، ینابیع المئوده ، لبنان ، موسسه اعلمی

علامه امینی، عبدالحسین،۱۴۲۲ ه-ق، الغدیرفی الکتاب والسنه، قم، موسسه دایره المعارف فقه اسلامی

ربانی گلپایگانی، علی،۱۳۸۹ ش، درآمدی برشیعه شناسی، چاپ سوم، قم، مرکز ترجمه و نشر المصطفی

تقی زاده داوری، محمود، ۱۳۹۰ ش، شیعیان کشورهای جهان، قم ، موسسه شیعه شناسی،

الحسنی ، هاشم معروف،بی تا، جنبش های شیعی درتاریخ اسلام، ترجمه محمد صادق عارف، مشهد،آستان قدس رضوی

حقیقت، عبدالرفیع،۱۳۹۵ش، تاریخ مذهب تشیع از آغاز تاپایان قرن سیزدهم هجری، تهران، کومش

جعفری، حسین محمد،۱۳۸۲ ش، تشیع درمسیر تاریخ ، ترجمه : محمدتقی آیت اللهی ، چاپ یازدهم ،تهران، دفترنشرفرهنگ اسلامی

آیت الله سبحانی، جعفر،۱۳۹۱ ش، شیعه درگذر تاریخ ، تهران ، موسسه فرهنگی هنری مشعر ،

جعفریان، رسول،۱۳۷۱ ش، جغرافیای تاریخی و انسانی شیعه، قم، انصاریان،

عارفی، محمداکرم،۱۳۸۵ ش، شیعیان پاکستان، قم، موسسه شیعه شناسی ،

بختیاری، محمدعزیز،۱۳۸۵ ش، شیعیان افغانستان ، قم، موسسه شیعه شناسی،

نادری دوست، علی؛۱۳۸۶ ش، شیعیان عراق نقش و جایگاه آنان در ساختار سیاسی آینده عراق ، چاپ اول ، قم ، مجمع جهانی شیعه شناسی

فواد، ابراهیم،۱۳۸۷، شیعیان در جهان عرب مدرن،ترجمه،ر ضا سیمبر،چاپ اول،تهران، دانشگاه امام صادق(ع)

توال، فرانسوا،۱۳۸۴" ژئوپلیتیک شیعه" ترجمه: کتایون باصر،چاپ اول،تهران ،انتشارات خاوران .